

"Rendben Sándor, föl vesszük." Rozs András kritikája a JESZ A helység kalapácsa című előadásáról

[1]

Emlékszem, diákkoromban Petőfi Sándornak „A helység kalapácsa” című epikai művét nem kedveltem. Valahogy nem tartottam méltónak a nagy költőhöz, a János vitéz írójához. Mert túl profánnak, kisszerűnek tartottam, mind a történetet, mind a szereplőket, a jellemeket. Persze, a Nagy Lajos gimnáziumban, irodalom órán tanultuk, hogy a költő itt a hűsi eposzok stílusát figurázza ki, karikírozva kritizálja Kisfaludy Károly, Vörösmarty Mihály fennkölt epikus műveit, 19. századi romantikus múltba fordulását a magyar történet, a honfoglalás kora felé. Ezeket a nagy magyar alapműveket, mint Kisfaludy, Berzsenyi, Kölcsey költeményeit, Vörösmarty Zalán futását nem szerettük olvasni, mert túl mesterkéltnek, dagályosnak találtuk a stílusukat. Pedig nagyra becsült tanárunk, Rajczi Péter doktor figyelmeztetett bennünket, hogy ezek már a maguk korában önkritikával éltek saját nagymagyarkodó műveikkel szemben, így például Kisfaludy Károly A tatárok Magyarországon című drámájának kritikáját így fogalmazta meg:

„Sok haza-puffogatás, ok semmi, de szörnyű magyarság,

bundás indulatok, oh, be tatári műv ez!”

Éppen ezért meglepődéssel szemléltem A helység kalapácsa JESZ-béli előadásán, hogy az eredetileg Benedek Miklós által megalkotott kerettörténetben a fiatal Petrovics Sándor kigúnyolja a vidéki színésztársulat vadmagyar darabját, melyben a kacagányba öltözött, szörmekucsmás vándorszínészek emelt hangon deklamálják egy magyaros hűsi eposz szövegét. A rendező, Tóth András

Ernő jelenet-beállítása telitalálat, a színészek nagy élvezettel játszanak kettős szerepükben. A jelenet hihet?, életszer? is. Mert hiszen az Aszódon és Selmecen a színtársulatok körül forgoló Petrovics Sándor Pesten, a Nemzeti Színházban valóban a világot megváltó deszkákra lépett, amikor Rónai néven segédszínészkedett, s bár előbb statisztaként lóti-futi, színésztársai által kocsmába szalajtásos megbízásokat kellett teljesítenie, 1844-ben már öntudatosodó plebejus, népies költőnek tekintette magát, aki a merev, doktrinér irodalmár Toldy (Schedel) Ferencnek a romantikus hűsi eposzt védő elveit igyekezett kigúnyolni eposz-paródiájával. Ugyan Petőfi 1844 második felében, amikor A helység kalapácsát megalkotta, már csak egyszer lépett fel színészként, Benedek Miklós ötlete elfogadható, akár elő is adhatta volna új darabját a fiatal költő-színész a régi színtársulatával. A reformkori milió így hiteles igazán. Látjuk a 19. századi magyar vándorszínész társulatok küszködését a kultúrateremtés rögzös útján, de nem azzal a romantikus pátosszal, ahogy azt Jókai klasszikusa, az És mégis mozog a föld láttatta velünk, hanem a 19. század ötödik évtizedében élő vándorszínészek elképzelt mindennapjainak valóságában, a színész társadalmat alkotó személyek egymás közti viszonyainak komplexitásában, az igazgató-színész, a színész-színész, a férfi-női színész, a házasszingli színész viszonyok életszer? frivolságában.

A Benedek Miklós darab két síkon szervezi a cselekményt: van egy kerettörténet, ez a vándorszínész társulat belső életének felvillantása, az előadásokra való készülődés korabeli módjainak, szokásainak bemutatásával, közben futnak a társulat tagjainak kapcsolataiból adódó kis történetek: évődések és viszályok, vonzalmak és szembenállások. Majd a társulat mindennapjainak állóvízében dobott kőként megjelenik a fiatal színész-író, Petrovics Sándor, aki kezdettől kritikus hangvételével, újat-jobbat akaró szellemiségével megbolydítja a szereplők közötti viszonyokat. A második sík pedig az előadott darabban bontakozó történet, előbb a hagyományos hűsi eposz, majd Petőfi sikeres kezdeményezése után az eposz-paródia, maga A helység kalapácsa. Így megvalósul a színházban színház, először Shakespeare Hamletjében alkalmazott dramaturgiai eszköz. A címadó Petőfi-opus egy elég hosszú előjátékot követve veszi kezdetét, és a jelenetek a címadó mű tartama közben is átváltanak, hol a társulati valóságot látjuk, mely maga is fikció, hol a Petőfi-féle fikció rendezett valóságát. De a váltások nem jelentenek nehézséget sem a színészek, sem a nézők számára, sőt a jelenetváltások közötti játék teszi lendületessé és mulatságossá, élvezhetővé az egész darabot. Ez persze nemcsak az író, hanem a rendező, Tóth András Ernő érdeme is.

A JESZ fiatal színészei láthatóan igen élvezik a színpadi helyzetet, a kettős szereposztásból adódó játék lehetőséget maximálisan kihasználják. Igen jó poénok, gegek állnak így a rendező és a színészek rendelkezésére. Így például jó komikus hatást ér el az a jelenet, melyben a szemérmes Erzsókot játszó színésznő, aki egyúttal a színikigazgató felesége, panaszkodik semmitmondó szerepe miatt. A néző örül, hogy szerelmi szálát is kap: a kerettörténetben a fiatal költő-rendező, Petrovics szerelemre lobban a nadrágszerepben fellépő vitéz Csepő Palkót alakító ifjú színésznő, Róza iránt, s nem röstellő darabja próbájának egyik szünetében keblének hevét a nyílt színen bizonyítani. A néző nem tudja, a frivol és komikus jelenetek az írótól, vagy a rendezőtől származnak-e, de ez nem is lényeges, az összehatás számít. A JESZ korábbi gyakorlatát ismerve, az egyes szerepeket megformáló színészek is hozzáadhattak egy-egy kifejezést, metakommunikációs jelet, gesztust, poént jelenetükhöz, figurájuk megformálásához.

Tóth András Ernő jól tette, hogy Benedek Miklós keretdarabjához nyúlt. Így többretegűvé tehetette mondanivalóját, üzenetét. A magyar reformkorban a magyar nyelvű kultúrát hordozó, a magyar ugar művelését vállaló vándorszínészek életének viszontagságaira hívja fel a figyelmet, néminemű mai nehézségekre utalásoknak is helyet hagyva. A lózungszerű magyarkodásnak nincs helye ma sem, de a magyar kultúra értékeinek tisztelete igen is helyénvaló, sőt kívánatos, s ezt napjaink ifjúságának is fel kell ismerni. A rendező kissé átírta Benedek Miklós néhány éve bemutatott darabját, itt-ott változtatott a szereplők nevein, valószínűleg a jeleneteken (az eredeti Benedek-darabot nem láttam) és a szövegeken is. A helység kalapácsa Petőfi-szövegét helyenként egyszerűsítette, sűrítette, de úgy, hogy ez az egész kettős játéku darab dramaturgiájára pozitívan hatott. A rendező sokat követelt színészeitől, de bízott is bennük, hagyta játszani őket.

Mikuli János kiélhette színházigazgatói mivoltát, hiszen igazgatóként játszotta a színikigazgatót,

meggy?z?en. A lágyszív? Kántor szemérmetes Erzsóknak szerelmet valló monológjának el?adása h?si teljesítmény volt. A fiatal Petrovics Sándor író-rendez? szerepében f?szerepet játszó Zakariás Máté produkciója igazán kellemes meglepetés: fellépésében benne van az ifjú költ? szemérmes esetlensége, de nyiladozó öntudata, és fiatal férfias hevülete is. Szövegmondása értelmes és érthet?, orgánuma kellemes. Igen sokat vállal magára László Virág, aki három szerepet is formál a darabban: Prepeliczay Róza színészn?t, Csep? Palkót és amazontermészet? Mártát, mindmegannyit kiválóan, úgy, hogy megszólalásaival mindig magára vonja a néz? figyelmét, minden jelenetében energikus, olyan mozgékony, mint egy rakéta, szemének huncut csillogása leny?göz?, nehéz szövegeit kifogástalan hanglejtéssel varázsolja ki magából, humora is megnyer?, az el?adás üde jelensége. A mindig tekintélyes fellépés? Inhof László megbízható egyszer?séggel adja el? a címszerepl?t, Pásztó Renáta pedig hitelesen elhiteti velünk az igazgató-feleség színészn? és szemérmetes Erzsók nehéz sorsát. Szabó Márk József mint Harangláb, Kuti Gergely mint Bagarja jelent?s személyiséggé teszik amúgy jelentéktelen figurájukat, mindkett?jük szövegmondása és mozgása rutinos, jó színészre vall. Horváth Marin megbízhatóan oldotta meg a m?szakos szerepét.

A rendez? jó ötlete volt, hogy él?zenészt hívott darabjához. Rozs Tamás csellójátéka és férfias bariton hangja révén, és kiváló hangulatfest? zenével járul hozzá a darab üzeneteinek közvetítéséhez, s?t olykor sikeresen meg is szólal. Herczig Zsófia jelmezei nem túl harsányak, idézik a kort, de modernnek is; a magyarkodó h?sköltevény figurái olyan magyarok, ahogy Vörösmartyék elképzelhették ?ket. Árvay Dorottya asszisztens és Tolnay Donát m?szaki hasznos el?segít?i voltak az el?adás sikerének.

Rozs András

Forrás

webcím:

https://jesz.pte.hu/rendben_sandor_folvesszuk_rozs_andras_kritikaja_jesz_helyseg_kalapacs_a_cimu_eloadasarol?theme=pte_akadaly_jesz_pte_hu

Hivatkozások

[1]
https://jesz.pte.hu/sites/jesz.pte.hu/files/styles/large/public/ahelysegkalapacs_a_1.jpg?itok=6aPMxuxS